

ПРОБЛЕМИ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА АГРАРНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

*Мазур А. Г., Козловський С. В., Пчелянська Г. О.
Вінницький державний аграрний університет*

У даній статті проведено теоретичне та методологічне дослідження проблем ціноутворення на аграрному ринку України. Запропоновано механізм формування та державного регулювання процесів ціноутворення на ринку АПК України.

В данной статье проведено теоретическое и методологическое исследование проблем ценообразования на аграрном рынке Украины. Предложен механизм формирования и государственного регулирования процессов ценообразования на рынке АПК Украины.

In given article it is lead theoretical and methodological researches of problems of pricing in the agrarian market of Ukraine. The mechanism of formation and state regulation of processes of pricing in the market of agrarian and industrial complex of Ukraine is offered.

ВСТУП. У сучасних умовах господарювання та фінансово-економічної кризи в Україні проблеми ціни і витрат на продукцію сільськогосподарського виробництва відіграють вирішальну роль у процесі формування цін на макро та мікроекономічному рівні, оскільки ефективне ціноутворення здатне забезпечити процвітання аграрної сфери та всієї вітчизняної економіки.

Досліджуючи теоретичні питання сучасного ціноутворення, необхідно з'ясувати, що таке ціна. Ціна – грошовий вираз вартості товарів (робіт, послуг). Або, як уточнює М.М. Павлишенко, найвища, кінцева форма прояву вартості товару, яка відображає ті товарні відносини між товаровиробниками, які фактично склалися на ринку в момент купівлі-продажу товару [1]. В умовах ринкової економіки ціна сприймається як договір між продавцем і покупцем на сплату певної суми грошей за придбаний товар [2]. Ціна є центральною, вузловою ланкою ринкової економіки. Через ціни на товари будуються майже всі основні економічні відносини у процесах виробництва, обміну, розподілу [3]. Отже, в будь-якій економічній системі ціна – це регулятор взаємодії суб'єктів ринкових відносин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Метою даного дослідження є проблеми теорії ціноутворення та механізму формування цін на аграрному ринку України.

РЕЗУЛЬТАТИ. З точки зору економічної теорії категорію „ціна” можна розділити на основні групи: міра економічної цінності, масштаб цін та засіб обміну (табл. 1) [4]. Таким чином, багатоаспектність поняття ціни потребує поглибленого дослідження теорій ціноутворення.

Теоретично-методологічною основою формування цін в умовах ринку виступають саме теорії ціноутворення. Досліджуючи ціноутворення в період ринкового реформування в АПК П.Т. Саблук зазначає, що методологічною основою механізму ціноутворення є теорія трудової вартості. Науковець вважає, що суть ціни, як форми вартості полягає в еквівалентному відшкодуванні кристалізованої у товарі суспільно необхідної праці. Крім того, ціна виражає необхідні витрати на виробництво продукції, тобто по суті вона завжди є „витратною” [5, с. 152]. Таким чином, визначено [6, с. 12], що основним ціноутворюючим фактором є виробничо-необхідні витрати праці, які залежать від рівня розвитку науково-технічного прогресу, технічної озброєності та організації виробництва та праці, рівня кваліфікації працівників, природних умов розміщення сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 1

Категорія "ціна" в економічній теорії

Аспекти категорії	Трактування ціни
Міра економічної цінності	Істинна, ідеальна ціна економічних благ з позицій єдності праці, суспільно необхідних як за умов виробництва, так і за умов споживання
Масштаб цін	Природна ціна, покликана пов'язати природні норми доходів економічних суб'єктів суспільного господарства із споживацькими стандартами їх простого відтворення
Засіб обміну (обертання)	Грошова ціна, золота мінова пропорція, що відображає певне перетікання (взаємоперетворення, трансцендентно-функціональну трансформацію) справжньої природної ціни

В свою чергу, Батраєва Е.А. наголошує, що ціна є головною ланкою системи ринкового саморегулювання та характеризується наступними моментами [7]:

- 1) формування кінцевого рівня цін відбувається не на виробництві, а в сфері реалізації продукції, тобто на ринку;
- 2) ціни на продукцію визначаються власниками, в результаті цього немає відчуження товаровиробника від результатів праці;
- 3) ціни виявляють диспропорції між пропозицією (виробництвом) та попитом (споживанням та миттєво реагують), включаючи механізм ціноутворення, тому ціни збалансовують попит та пропозицію;

- 4) ціна виступає інструментом конкурентної боротьби на ринку;
- 5) роль держави в ціноутворенні обмежена (вона визначає загальні правила формування цін, та фіксує чи регулює ціни тільки на обмежене коло продукції).

Тому основним факторами, що впливатимуть на формування ринкових цін, а отже і ціноутворення, виступатимуть вибір споживачів, попит, пропозиція, альтернатива виробництва або товари-замінники та державне регулювання (рис. 1.).

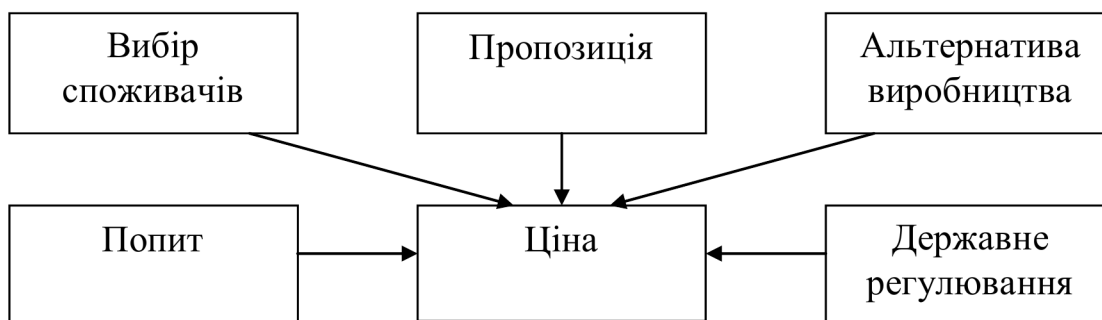

Рис. 1. Фактори, що впливають на рівень цін

Розглянемо детальніше вплив даних факторів на ціноутворення в сільському господарстві України.

1. Ринкова кон'юнктура, тобто співвідношення попиту та пропозиції товару на ринку [8]. Якщо попит дорівнює пропозиції, тоді на ринку встановлюється ціна рівноваги. Проте на тривалий час ця рівновага може залишатися лише при дотриманні невидимої для споживача основної вартісної умови – покриття виробничих витрат та забезпечення певної маси прибутку для виробника. Однак встановлення ціни на основі ринкової рівноваги на даний момент, не може забезпечити соціальні, економічні потреби аграрного підприємства.
2. Рівень платоспроможності населення. Зростання платоспроможного попиту населення сприяє зростанню цін, внаслідок появи дефіциту та встановлення більших торгових націнок виробниками та посередниками.
3. Рівень розвитку ринкової інфраструктури. Зростання кількості ринкових посередників сприяє зростанню ціни для кінцевого споживача, однак сільськогосподарський товаровиробник може вибрати той канал реалізації (біржа, агроторговий дім, оптовий ринок, аукціон, ярмарок), який забезпечує найвищу ціну. Проте, сучасний стан розвитку ринкової інфраструктури, зумовлений, в першу чергу, недосконалістю законодавства, не може забезпечити виконання її функцій.

4. Рівень інфляції. Підвищення рівня інфляції спричиняє зростання індексів цін та зменшення реальних доходів виробників. З іншого боку, стримування зростання цін на основні продовольчі товари, що виробляються аграрним сектором, сприяє зниженню рівня інфляції в країні.
5. Співвідношення імпорту та експорту товарів. На вітчизняному ринку верхньої межею ціни виступає ціна імпорту (інакше вітчизняному споживачу власний виробник стає не вигідним), а нижньою межею – ціна експорту (інакше вітчизняному виробнику не вигідний власний споживач). У процесі регулювання експорту та імпорту визначна роль належить державній митній політиці. Якщо ціна вища на світовому ринку, то експорт відповідної продукції зменшить її пропозицію на внутрішньому ринку. Це призведе до зростання внутрішньої ціни. І як тільки на внутрішньому ринку буде досягнутий рівень світових цін, подальший експорт буде недоцільним. Цей тісний взаємозв'язок між цінами на внутрішньому і світовому ринках називається “ціновою інтеграцією”.
6. Ціновий моніторинг. Забезпечує збір та обробку інформації про стан цін попиту та пропозиції товарів на продовольчих ринках. Але внаслідок недостатнього фінансування ціновий моніторинг не виконує покладених на нього завдань.
7. Державна підтримка вітчизняного товаровиробника. Підтримка держави проявляється у визначенні розміру державних закупівель, дотацій на сільськогосподарську продукцію, політиці протекціонізму стосовно вітчизняної продукції, встановленні податків, квот, пільгових кредитів.
8. Рівень конкуренції. Іноді монополісти на ринку можуть „диктувати правила гри” щодо встановлення ціни для інших продавців.

Зазначені фактори прямо або опосередковано впливають на ціноутворення в аграрному секторі, але, на нашу думку, для сільського господарства особливо важливим є державне регулювання цін.

Розглянемо вплив інституту державного регулювання на ціноутворення детальніше. Адміністративне втручання у процес ціноутворення на аграрну продукцію змінює його кон'юнктуру, оскільки штучно порушується баланс попиту і пропозиції на конкретний товар – об'єкт державного цінового регулювання. Набагато раціональніше забезпечувати стабільність цінової політики системним макроекономічним регулюванням і монетарним заходами, стимулюючи попит на

продовольство споживачів внутрішнього і зовнішнього ринку. Для регулювання цін держава може використовувати прямі і непрямі методи. До прямих методів належить встановлення фіксованих ставок цін на найважливіші товари і послуги, застосування граничних цін або граничних коефіцієнтів їх підвищення, декларування зміни цін, заморожування цін на певний термін, уведення граничних посередницько-збутових націнок та торговельних надбавок, дотації для виробників деяких товарів тощо. До непрямих методів належать такі: диференціація рівня ставок податків, пільгове оподаткування та кредитування, зміна ставок ввізного мита, введення граничних нормативів рентабельності. Отже, державне регулювання ціноутворення здійснюється в першу чергу за допомогою нормативно-правових актів. Так, Закон України „Про ціни і ціноутворення” [9]. прийнятий в 1990 році з наступними змінами і доповненнями визначає види цін, принципи ціноутворення.

Потреба в державному регулюванні зумовлюється тим, що доходи сільськогосподарських товаровиробників є нестабільними у часі і нижчими порівняно із середніми доходами в інших галузях. У свою чергу, низькі і нестійкі доходи сільськогосподарських товаровиробників зумовлені нестійким характером виробництва і цін, нееластичним характером попиту та сільськогосподарську продукцію, відносною іммобільністю ресурсів у аграрній сфері. Отже, державне регулювання цін направлене, в першу чергу, на захист вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ. Досліджуючи сучасний стан державного регулювання ціноутворення, необхідно зупинитися на деякі аспектах.

У першу чергу уряд має вибрати серед двох альтернатив: або здійснювати дотування продукції та втратити шанс сформувати конкурентоспроможного виробника, або розробити ринкові механізми перерозподілу надприродних прибутків посередників і доходів рентного походження на користь підтримання закупівельних цін на належному рівні. При дотуванні продукції виробник не матиме потребу скорочувати власні виробничі витрати, оскільки розмір дотацій буде гарантувати йому певний рівень прибутковості. На нашу думку, доцільніше здійснити перерозподіл доходів посередників та виробників за рахунок встановлення граничного рівня закупівельних цін.

Крім того, система цінового регулювання аграрного сектору характеризується співвідношенням каналів цінової підтримки: позичкової ставки та цільової підтримки. Економічна роль механізму позичкових ставок полягає у стабілізації ринкового процесу ціноутворення, тоді

як призначення цільової ціни, що безпосередньо реалізується через прямі компенсаційні платежі, пов'язане із забезпеченням еквівалентності міжгалузевого обміну. Через позичкові ціни держава впливає на формування ринкової кон'юнктури на основі інтервенційного фонду (резерву) відповідної продукції. Формування інтервенційних фондів сільськогосподарської продукції має здійснювати суттєвий вплив на цінову кон'юнктуру. Коли пропозиція перевищує попит і ціна спадає, фонд з метою стабілізації ціни на ринку скуповує продукцію, і навпаки - зі зростанням попиту (і відповідно і зростанням ціни) позбувається запасів продукції. Таким чином інтервенційний фонд регулює рівень цін на ринку.

Для визначення можливих ефективних напрямків державного регулювання ціноутворення в АПК необхідно вивчити досвід передових країн світу в цій сфері. У процесі реформування Спільної Аграрної політики (САП) країни Європейського союзу пройшли через інтервенції на товарних ринках, встановлення мінімальних цін, субсидування визначеного виду продукції. В ЄС підтримка по конкретних видах продукції складається з цінової підтримки, дотацій на площу або голову, дотацій на основі використання факторів виробництва та інших дотацій. Отже, в розвинених західних країнах аграрний ринок також потребує державного регулювання. Вивчення досвіду європейських країн дозволяє знайти шляхи підвищення ефективності ціноутворення на аграрному ринку України.

Література

1. Павлишенко М. Еквівалентний обмін – основа ринкової економіки / М. Павлишенко // Економіка України. – 2006. – №10. – С. 83-93.
2. Семюелсон П.А., Нордгаус В.Д. Макроекономіка / П.А. Семюелсон, В.Д. Нордгаус. – К. „Основи”, 1995, с.88-97.
3. Набок І.І. Механізм стимулювання цінами інноваційних процесів на машинобудівних підприємствах / І.І. Набок // Держава і регіони. Серія Економіка та підприємництво. – 2007. - №7 – С. 121-125.
4. Артьомова Т.І. Інститут міри економічної цінності / Т.І. Артьомова // Економічна теорія. – 2007. №3.- С.35-55
5. Саблук, П.Т. Ціноутворення в період ринкового реформування в АПК: моногр / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 440с.
6. Ткаченко В.Г. Ценообразование на сельхозпродукцию в условиях рынка / В.Г. Ткаченко [и друг.]. – К.: Аристотель, 2004. – 232с.
7. Бабенко Г.А. Перспективы структурной трансформации промышленной экономики Крыма / Г.А. Бабенко. – Симферополь: Таврия, 1999. – 80с.
8. Пчелянська Г.О. Сучасний стан розвитку аграрного ринку Вінниччини / Г.О. Пчелянська // Тези всеукр. наук. конф. молодих учених / редкол.: П.Г. Копитко [та ін.]. – Умань, 2008. - Ч.2. - С. 234-236
9. Батигіна О. Правове становище агроторгових домів / О. Батигіна // Право України. – 2006. – №3. – С.39-43